

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

**Харків
2020**

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юріївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотоверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

А 43

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

Забеліна Г.Д. Використання казкотерапії в логопедичній роботі з розвитку мовлення у дошкільників із заїканням.....	115
Завадська О.А. Умови психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзії.....	121
Зінов'єва О.В. Діагностика розвитку довільної регуляції навчально-пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.....	126
Злобіна Н.М. Використання піктограм, як засобу комунікації дітей із синдромом Дауна.....	132
Калашиник С.В. Огляд методик корекції поведінкових порушень у дітей з РАС.....	138
Катріч А.М. Застосування елементів Монтессорі – терапії у сенсорному вихованні дітей із ЗПР.....	143
Кірпа Д.О. Ігрові вправи як засіб профілактики порушень писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку.....	149
Колот С.Б. Логопедична ритміка для дітей з загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ).....	156
Комір С.М. Роль і місце дихальних вправ в корекції заїкання	160
Комкова О.М. Формування довільної уваги у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення.....	167
Костенко В.А. Складання розповіді за сюжетною картиною як ефективний засіб розвитку зв'язного мовлення у роботі з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.....	175
Кривоніс Д.О. Гра як засіб мовленнєвого розвитку дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.....	181
Лактіонова О.М. Особливості обстеження зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня	186
Літвін Л.М. Діяльність реабілітаційного центру «Право вибору» щодо інклюзії дітей та людей з порушеннями у сучасне суспільство.....	190
Малєєва А.М. Рівні соціалізованості дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.....	195
Мамедова Л.Б. Розвиток соціальної компетентності дітей з РАС засобами соціальних історій.....	200
Маркіна Н.В. Формування емоційного здоров'я дітей засобами музикотерапії.....	208
Маркова Л.В. Стратегія формування потреби у спілкуванні дітей з розладами аутистичного спектру.....	211
Мироненко А. В. Комплексний підхід до розвитку звуковимови у дітей з порушенням слуху.....	218
Мірошніченко І.А. Формування функціональних цілей міждисциплінарною командою фахівців, як засіб реалізації програм допомоги для дітей з моторними порушеннями.....	224
Мірошніченко О.В. Використання музикотерапії в подоланні дизартрії у дошкільників.....	232
Міщенко О. А. Вокальні вправи та вокально-ритмічні ігри як засоби формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.....	237

6. Практикум по возрастной и педагогической психологии: для студ. сред. пед. учеб. заведений / авт.-сост. Е.Е. Данилова; под. ред. И.В. Дубровиной. М.: Издательский центр «Академия», 1998. 160 с.

7. Савина Е. А. Проблема развития произвольной регуляции у детей в современной западной психологии. Современная зарубежная психология. 2015. Том 4. № 4. С. 45–54. URL: [http://psychlib.ru/mgppu/periodica/SZP_4_2015/SZP-0452.htm#\\$p45](http://psychlib.ru/mgppu/periodica/SZP_4_2015/SZP-0452.htm#$p45) (дата звернення 20.10.2020).

8. Posner M.I., Rothbart M.K. Developing mechanisms of self-regulation. Developing and Psychopathology. 2000. №12. P. 427-441.

Злобіна Н.М.

ВИКОРИСТАННЯ ПІКТОГРАМ, ЯК ЗАСОБУ КОМУНІКАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА

В умовах впровадження інклюзивної форми навчання в Україні, гостро постає питання про налагодження ефективної допомоги дітям з синдромом Дауна, які приходять навчатися у масові школи.

Ключові слова: інклюзивна форма навчання, синдром Дауна, альтернативні комунікації, піктограми.

Постановка проблеми. Одним з принципів інклюзивної освіти є принцип особистісно-зорієнтованого освітнього процесу, де важливим є визначення індивідуальної траєкторії розвитку дитини, поетапна розробка індивідуальних програм розвитку з урахуванням когнітивних та психофізичних особливостей дитини та подальше прогнозування розвитку. Необхідна якомога максимальна участь дитини в освітньому процесі. Не всі діти з особливими освітніми потребами мають можливість вербально висловитися та підтримати комунікацію. Така проблема дуже часто виникає і у дітей з синдромом Дауна. Відповідно постає питання, як правильно організувати допомогу такій дитині? На допомогу приходять альтернативні засоби комунікації, наприклад, піктограми.

Вчителі загальноосвітніх шкіл та асистенти вчителя на даному етапі розвитку інклюзивного навчання не мають досвіду та необхідних знань використання засобів альтернативної та підтримуючої невербальної комунікації. Але якісна педагогічна допомога кожній дитині, яка прийшла в інклюзивно-освітній простір, необхідна вже зараз.

Аналіз досліджень та публікацій. Особливості психофізичного розвитку дітей з синдромом Дауна розглядаються у багатьох наукових дослідженнях. Вітчизняні науковці, такі як Василенко-ван де Рей А., Гладченко І. В., Колупаєва А. А., Ліщук Н. І., Морозова Н. В., Папета О. В., Пахомова Н. Г., Піддубна П. М., Трикоз С. В., Чеботарьова О. В. та ін. відмічають психофізичні особливості розвитку дітей з синдромом Дауна, що призводять до складностей в організації навчально-виховного процесу та до необхідності організовувати постійну чи тимчасову підтримку дітей в освітньому процесі з метою забезпечення їхнього права на освіту, виділили особливості мовленнєвого розвитку дітей з синдромом Дауна та вказали на підтримку компенсаторних можливостей дитини та підвищення її адаптації та соціалізації.

Необхідність впровадження засобів альтернативної та підтримуючої невербальної комунікації, як елемента комунікативної системи, відзначали такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як Гайдукевич С. Е., Горудко Т. В., Міненкова І. Н., Мооренвайзер Ю., Прокоп'єва Є. С., Рабе З., Тонхойзер М., Савицький А. М., Зозуля І. Є., Гаврілов О. В. та ін.. Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду використання засобів піктограм у системі невербальної комунікації був позитивним.

Мета статті - розкрити особливості застосування піктограм, як засобу альтернативної комунікації, у розвитку комунікативних навичок дітей з синдромом Дауна.

Виклад матеріалу дослідження. Встановлено, що певна частина дітей з синдромом Дауна (приблизно 10-12%) взагалі не оволодівають усним мовленням або комунікативні можливості знижені [1, 2]. Мовленнєвий

розвиток дитини з даною нозологією залежить від специфіки фізичного та когнітивного розвитку.

До особливостей психофізичного розвитку [1, 2, 3, 4], що суттєво може відрізнятися від норми та може впливати на розвиток мовлення, можна віднести зниження м'язового тону (гіпотонія), яка характеризується млявими, розслабленими м'язами (перш за все, губними, щічними і м'язами язика), якими важко керувати; маленький напіввідкритий рот, товстий великий язик, готичне (високе) піднебіння, товсті губи, часто коротка вуздечка; аномалії зубів, іноді їх часткова відсутність.

В багатьох випадках далеко не всі діти мають значно виражену затримку інтелектуального розвитку, але формування мовленнєвих навичок відстає у порівнянні з однолітками. Також діти пізніше починають ходити, розмовляти, термін оволодіння навичками самообслуговування [4].

Для синдрому Дауна характерні порушення слуху та зору. Якщо не має можливості забезпечити розвиток зорового і слухового сприйняття, на базі яких розвиваються вищі психічні функції (з розвитком сприйняття збагачуються знання про навколишній світ, розвивається розуміння зв'язків між предметами і явищами, що сприяє розвитку мислення і мовлення дітей), то також формування мовлення запізнюється.

Наслідком порушень розвитку є те, що діти починають із запізненням вимовляти перші слова і поєднувати їх у речення, багата кількість граматичних помилок, відстає розуміння мовлення. З часом словниковий запас дитини поповнюється, однак спостерігаються труднощі із соціально прийнятим мовленням і чітким, упорядкованим застосуванням мови [3].

Достатньо низький рівень розвитку мовлення дітей впливає на рівень соціалізації та адаптації дитини в освітньому середовищі, є перешкодою своєчасному та повноцінному розвитку спілкування. Спілкування може сформуватися неповноцінне. Тому є прагнення у багатьох фахівців використовувати невербальні засоби спілкування, як базу для розширення вербального рівня спілкування.

Останні дослідження показали, що вербальні засоби спілкування формуються пізніше у дітей з синдромом Дауна, ніж у дітей з типовим розвитком, та важко опановуються, ніж невербальні засоби передання інформації [1]. Було відмічено що, невербальна комунікація дає поштовх для формування активного вербального спілкування. Якщо не буде приділятися увага налагодженню невербальної комунікації, то дитина може опинитися в соціальній ізольованості, не зможе донести чи висловити свої бажання можливими засобами зв'язку з оточуючим світом.

При аналізі сильних сторін розвитку, як характерних особливостей дітей з синдромом Дауна, можна відмітити, що діти мають гарне зорове сприйняття і здібності до наочного, візуального навчання, увагу до деталей, гарну візуальну короткочасну пам'ять. До слабких сторін можна віднести – мова і мовлення; вербальна короткочасна пам'ять; навчання на слух; робоча пам'ять [2, 4]. Тому у навчанні виникають труднощі щодо таких моментів, як – здатність слухати і розуміти співрозмовника; сприймання інструкцій, вказівки.

Враховуючи вище зазначені особливості розвитку дітей з синдромом Дауна, на нашу думку, застосування в освітньому процесі піктограм, як засобу альтернативної комунікації, буде сприяти розвитку як невербальної, так і вербальної комунікації.

В основі застосування піктограм лежить наочне моделювання, як метод розвитку не тільки мовлення, а й пізнавальних здібностей, формування здатності до планування, розуміння навколишньої дійсності. Сутність методики полягає в передачі якого-небудь вербального позначеного поняття через його образ. Правильне, доцільне і систематичне використання даної методики обов'язково дасть результат.

Поняття «піктограма» означає умовні малюнки або графічні символи із зображенням будь-яких дій, явищ, предметів і т.д. Піктограми мають вигляд карточок розміром 10x10 см. Піктограми чіткі, не містять зайвих деталей, безпосередньо характеризують предмет або явище. В основному картинка на піктограмі біла, фон – чорний. На кожній піктограмі є підпис, який інформує

про значення даного знаку. Вони розподілені на декілька категорій: люди, частини тіла, овочі, фрукти, одяг, іграшки, транспорт, погода, музика, спорт, навчання тощо. У таких наборах, які розподілені по категоріях, дуже мало абстрактних понять.

По мірі накопичення графічних символів, вони поміщаються в комунікативні таблиці, папки і книги, що дозволяють спілкуватися на різні теми [5].

Піктограми суттєво допомагають учням навчатися, спілкуватися й розвивати самоконтроль. Учні можуть демонструвати відносну самостійність конкретного мислення, механічної пам'яті, розуміння візуально-просторових залежностей, однак мають особливості абстрактного мислення, соціального пізнання, спілкування, уваги. Наочність, щоб бути корисною, повинна відповідати рівневі розуміння учня. Якщо є затримка розуміння конкретне завдання можна зобразити через інструктивну карту з піктограм, які дитина вже засвоїла.

Можна використовувати в освітньому процесі для планування розпорядку дня – дає відчуття безпеки, впевненості, засвоєння шкільних правил – подолання небажаної поведінки, складання алгоритмів діяльності – розуміння значення дій та ін. Також вони сприяють збагаченню словникового запасу та розвитку мовної активності [2].

Ще одна перевага використання засобів піктограм, як наочної опори, полягає в тому, що дитина може їх використовувати стільки часу, скільки їй потрібно для обробки інформації (на відміну від усної інформації, що відразу зникає від її повідомлення), це дає можливість зосередитись на важливому [2]. Починати впровадження піктограм необхідно з простих, конкретних символів, з певною мірою абстрактності, з реального предмета до чорно-білого зображення, кольорових малюнків, а потім вже успішно застосовуються графічні символи й писемне мовлення.

Для впровадження невербальних засобів комунікації потрібен час. Для кожної дитини необхідно розробляти свій графік переходу використання даної

систему у житті. На це впливає темп сприймання дитиною даної системи спілкування.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Впровадження системи альтернативної та підтримуючої комунікації є доречним елементом навчання в інклюзивних умовах дітей із синдромом Дауна. Вона покращує комунікативні можливості дитини, сприяє підвищенню рівня адаптації дитини в освітньому середовищі, допомагає включитися в повноцінне соціальне життя.

Також, збагачення життя дитини невербальними засобами спілкування впливає на його вербальний рівень спілкування у майбутньому.

Перспективу застосування альтернативних засобів комунікації, вбачаємо, в покращенні інформованості учасників освітнього процесу в інклюзивних умовах про можливості використання засобів піктограм для полегшення налагодження комунікації з особами з відсутнім чи порушеним мовленням.

Список використаних джерел:

1. Н. Г. Пахомова «Методичні основи формування невербальної комунікації у дітей дошкільного віку із синдромом Дауна» // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (15 лютого 2019 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С.П., 2019. С. 91-94.
2. Навчаємося з радістю: компенсаторне навчання дітей з порушеннями розумового розвитку : навчально-методичний посібник / А. Василенко-ван де Рей, Н.І. Ліщук, Н.В. Морозова, О.В. Папета, П.М. Піддубна ; за ред. Ліщук Н.І. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2015. 100 с.
3. Колупаєва А.А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: нав.-метод. посібник / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. – Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
4. Чеботарьова О.В., Гладченко І.В., Василенко-ван де Рей А., Ліщук Н.І. Дитина із синдромом Дауна. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 48с.

5. Методика учебно-воспитательной работы в центре коррекционно-развивающего обучения и реабилитации : учеб.-метод.пособие / М. Вентланд, С.Е. Гайдукевич, Т.В. Горудко и др.; науч. ред. С.Е. Гайдукевич, Мн.: БГПУ, 2009. 276 с.

Калашник С.В.

ОГЛЯД МЕТОДИК КОРЕКЦІЇ ПОВЕДІНКОВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З РАС

У статті розкрито поняття розлади аутичного спектру, види поведінкових порушень, представлено методики корекції поведінкових порушень як засобу соціально-середовищної реабілітації дітей з РАС. Розглянуто основні методи роботи для корекції нетипової поведінки.

Ключові слова: аутизм, розлади аутичного спектру, поведінкові порушення, прикладний аналіз поведінки, методи корекції поведінки.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку теорії і практики педагогіки, психіатрії та психології характеризується посиленою увагою до поглибленого вивчення особливостей психічного та фізіологічного розвитку аномальних дітей. Аутичні діти багато років були позбавлені доступних для інших осіб форм медико-психолого-педагогічної допомоги, оскільки аутизм є надзвичайно складною проблемою як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Саме тому залишається актуальним поглиблене вивчення особливостей розвитку дітей з розладами аутичного спектру.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема аутизму вивчалась і висвітлювалася в науковій, медичній, психологічній і педагогічній літературі багатьма науковцями. В основному це були зарубіжні дослідження (Н. Asperger, L. Bender, M. Bristol, S. Harris, B. Hermelin, L. Kanner etc.).

Українські дослідники також займалися і продовжують займатися проблематикою аутизму (Я. Багрій, І. Марценківський, К. Островська, О. Романчук, Г.Смоляр, В. Тарасун, Г. Хворова, А. Чуприков, Д. Шульженкотаін.).